למיטעי אמרי האי חסר הוא והאי דלא עביד מאתמול משום דלא אפשר או דלמא מלא הוא ובזמנו עבדו וליעביד בין אמלא בין אחסר וכי מקלע ר״ח בע״ש לא ליעביד כלל וכיון דלא עבדינן מוצאי שבת ועבדינן אמלא מידע ידעי דחסר הוא אפילו הכי אתו למיטעי אמרי האי מלא הוא והאי דלא עבדי איתנוסי הוא דאיתנוסי וליעביד אמלא ולא ליעביד אחסר כלל אמר אביי משום ביטול מלאכה לעם שני ימים: כיצד היו משיאין משואות מביאין כלונסות כו׳: אמר רב יהודה ד׳ מיני ארזים הן ארז קתרום עץ שמן וברוש קתרום אמר רב אדרא [ה]דבי רבי שילא אמרי מבלינא ואמרי לה זו גולמיש ופליגא דרבה בר רב הונא דאמר רבה בר רב הונא אמרי בי רב [ו]עשרה מיני ארזים הם שנאמר [1]אתן במדבר ארז שטה והדס ועץ שמן אשים בערבה ברוש תדהר ותאשור יחדו ארז ארזא שטה תורניתא הדס אסא עץ שמן אפרסמא ברוש ברתא תדהר שאגא תאשור שוריבנא הני שבעה הוו כי אתא רב דימי אמר הוסיפו עליהם אלונים אלמונים אלמוגין אלונים בוטמי אלמונים בלוטי אלמוגין כסיתא א״ד ארונים ערמונים אלמוגין ארונים ערי ערמונים דולבי אלמוגין כסיתא [2]וצי אדיר לא יעברנו אמר רב [ז]זו בורני גדולה היכי עבדו מייתו שית אלפי גברי בתריסר ירחי שתא ואמרי לה תריסר אלפי גברי בשיתא ירחי שתא וטעני לה חלא עד דשכנא ונחית בר [ח]אמוראי וקטר אטוני דכיתנא בכסיתא וקטר להו בספינתא ונטלי חלא ושדו לבראי וכמה דמדליא עקרא ומתיא ומחליף על חד תרין בכספא תלת פרוותא הויין תרתי בי ארמאי[ט] וחדא דבי פרסאי דבי ארמאי מסקן כסיתא דבי פרסאי מסקן מרגנייתא ומקרייא פרוותא דמשמהיג א״ר יוחנן כל שיטה ושיטה שנטלו נכרים מירושלים עתיד הקב״ה להחזירן לה שנאמר אתן במדבר ארז שטה ואין מדבר אלא ירושלים שנאמר [3]ציון מדבר היתה (א) וגו׳ ואמר רבי יוחנן כל הלומד תורה ואינו מלמדה דומה להדס במדבר[י] איכא דאמרי כל הלומד תורה ומלמדה במקום שאין ת״ח דומה להדס במדבר דחביב[כ] וא״ר יוחנן אוי להם לעובדי כוכבים[ל] שאין להם תקנה שנא׳ [4]תחת הנחשת אביא זהב ותחת הברזל אביא כסף ותחת העצי׳ נחשת ותחת האבנים ברזל תחת ר״ע וחביריו מאי מביאין ועליהם הוא אומר [5]ונקיתי דמם לא נקיתי: ומאין היו משיאין משואות כו׳ ומבית בלתין: מאי בית בלתין אמר רב

זו

[ט]**אתו למיטעי.** השתא בני הגולה אמרי כו׳ אבל השתא דלא עבדינן אלא אחסר כי עבדינן למוצאי שבת ידעי דחסר הוא: **ועבדינן אמלא.** ואנן רגילין לעשות כל שאר המלאין (ב): **מידע ידעי דחסר** הוא. ומחמת איסור שבת שאירע בליל משואותיו נמנעו מלהשיאו: **דאיתנוסי.** בשכרות של משתה השבת: **וליעביד אמלא ולא אחסר.** וכי מקלע ר״ח חסר בערב שבת ולא עבדינן מידע ידעי דחסר הוא ולא תלו בשכרות אלא במידי דשכיח דכל חדשים חסרין לא עבדינן והאי נמי לא עבוד: **אמר אביי משום ביטול מלאכה** כו׳ ולא גרסינן **גזירה.** אי אמרת נעביד אמלא ולא אחסר אין לך ר״ה שאין מתבטלין בני הגולה ממלאכה שני ימים יום ל׳ שמא היום ר״ה ויום שלשים ואחד שמא עיברו את החדש והיום ר״ה אבל כי עבדינן משואות אחסר לאור יום ל׳ ידעי שביום שלשים נקבע ויעשו מלאכה למחר ואין בטלין שני ימים אלא במעובר: **כיצד היו משיאין כו׳:** **אמר רב אדרא.** כך שם האילן כדאמרינן במסכת בילה (דף טו:) יטע בהן אדר: **בורניתא.** פיניי״א בלע״ז: **ברתא.** בוס״ו בלע״ז: **שאגא.** ש״פ בלע״ז: **בוטמי.** אולמ״י בלע״ז: **בלוטי.** צירקוו״ה בלע״ז שגדלין בו פירי שקורין גלאנד״ה: **כסיתא.** מין עץ הגדל בקרקע הים ושמו קוראל״ו: **ערי.** לויר״ו שם האילן ואת פריו קורין ביי״ש: **דולבי.** קסטאניי״א: **וצי אדיר לא יעברנו.** לנחל שעתיד לצאת מבית המקדש: **זו בורני גדולה.** ספינה שקורין דרומונ״ט: **היכי עבדי.** אותה בורני גדולה למאי עבידא: **חלא.** חול: **עד דשכנא.** שוליה שוכנים בקרקעית הים ועודנה נראית למעלה מן המים דבמקום שהאלמוגים גדילים בים אין הים עמוק כל כך: **בר אמוראי.** מלומד לשוט בנהרות: **וקטר אטוני דכיתנא.** חבילי פשתן שהן קשין לינתק וקושר ראשו אחד בשורש האילן וראשו אחד בבורני: **ושקלי.** הנך גברי חלא דספינתא ושדו לאבראי והיא עולה מתוך המים ועוקרת שרשי האילן: **פרוותא.** פורט״ו בלע״ז **ובלשון משנה**[י] נמל: **מסקן מרגנייתא.** מקרקעית הים על ידי בר אמוראי: **ומקרייא פרוותא דמשמהיג.** אותה של פרסיים נקראת נמל של מלוכה: **ונקיתי דמם לא נקיתי.** אם באתי לנקות את העכו״ם משאר עונות לא (ג) אנקם מדמם של ישראל:

אף

והא דלא עביד במוצאי שבת איתנוסי איתנוסו. וא״ת והשתא נמי דלא עבדו אמלא כלל כי מיחל ר״ח מלא בשבת יאמרו האי חסר הוא והאי דלא עביד למוצאי שבת איתנוסי דאיתנוסו וי״ל דהיכא דודאי עבדי לעולם משואות בין אמלא בין אחסר כי לא עבדי כלל ודאי תלו באונס אבל השתא דזימנין עבדי וזימנין לא עבדי כי לא עבדי השתא במוצאי שבת לא תלו באונס אלא במילתא דשכיחא: **משום** בטול מלאכה לעם שני ימים. פירש בקונטרס אין לך ר״ה שאין מתבטלין בני גולה ממלאכה ב׳ ימים בין אמלא בין אחסר אבל כי עבדי אחסר ידעי שביום שלשים נקבע ויעשו מלאכה למחר ולחנם דחק לפרש ר״ה דאכל ר״ח קאי כי לא היו רגילין לעשות מלאכה בר״ח כדאמרינן בפרק הקורא את המגילה עומד (מגילה דף כב:) ושאין בו ביטול מלאכה לעם כגון ר״ח וחולו של מועד קורין ארבעה ורגילין לומר שהוסיף המקום י״ט לנשים בר״ח בשכר שלא נתרצו על מעשה העגל כשאמר להם אהרן (שמות לב) פרקו נזמי הזהב אשר באזני נשיכם וגו׳ ויתפרקו כל העם וגו׳ אשר באזניהם אבל דנשיהם לא הביאו שלא רצו הנשים ליתן (כ): **ארבעה** מיני ארזים. תימה דבפרק לולב הגזול (סוכה דף לז. ושם) א״ר יהודה סוכה אינה נוהגת אלא בארבעה מינים שבלולב ופריך עלה מהא דמכשר ר״י לסכך בנסרים של ארז שאין בהם [ארבעה על ארבעה] ומשני מאי ארז הדס כדאמר רבה בר רב הונא י׳ מיני ארזים הן והשתא לרב יהודה אמר רב דאמר ארבעה ותו לא מאי איכא למימר ושמא הכא לענין מקח וממכר פליגי אבל כולהו מודו דעשרה מיני ארזין הן * ובירושלמי חשיב עשרים וארבעה: **שטה** תורניתא. בפ״ק דע״ז (דף יד. ושם) דאמר מאי אצטרובלין תורניתא לאו היינו תורניתא דהכא דההוא אין לו (ל)עיקר כדמשמע התם והאי דהכא שהוא מין ארז ודאי יש לו שורש ועוד תורניתא הוא דלא מזבן הא שאר אילנות מזבני והתנן (ע״ז דף יט:) אין מוכרים להן במחובר לקרקע דכי האי גונא דייק התם (מ)גבי דקל טב לכך נראה דהיא דהתם מין אדמה כעין כובריתא דפרק א״ר עקיבא (שבת דף נ.) ובפ׳ האשה שהיא עושה (נדה דף סב.) דאכולהו מייתי לה היא דכל שאין לה עיקר: **עץ** שמן אפרסמון. והא דכתיב (מלכים א ו) ויעש כרובים עצי שמן ומתרגמינן אעי דזיתא תרי גווני עץ שמן דאפרסמון לאו עץ זית הוא דכתיב בעזרא (נחמיה ח) לאו ההר והביאו עלי זית ועלי עץ שמן ובמסכת תמיד (פ״ב משנה ג) עץ זית פסול למערכה עץ שמן כשר: **ערמונים** דולבי. פי׳ בקונטרס קסטיניי״ר וקשיא דבפרק לולב הגזול(ז) גבי ענפיו חופין את (ס)רובו פריך ואימא דולבא ואנן קא חזינן דלאו הכי הוא ומיהו התם נמי פי׳ בקונט׳ קסטיניי״ר:

זו

מסורת הש״ס

א) [סנהדרין קח:], ב) תענית כה: סוכה לז. ב״ב פ., ג) [יומא עו: ע״ש], ד) [ני׳ הערוך בערך מד ב׳ אמוראי פי׳ בלשון יון איש בקי לצלול במים אדירים עד הגיעו אל חול אשר בקרקע הים], ה) [כס״א: רומאי, וכן לקמן], ו) פי׳ דליכא דליתהני מיניה, ז) פי׳ לכל ומאן דשקיל מיניה שקיל, ח) [כס״א: לאומות], ט) [שייך לדף כב:], י) [עירובין מח:], כ) [וכ״כ רש״י במגלה כב: ד״ה ראשי חדשים ע״ש וקל״ע אפרש״י דהכא ועי״ע תוס׳ חגיגה יח. ד״ה חוה״מ ותוס׳ שבת כד: ד״ה או דילמא], ל) עי׳ רש״י שבת ל. ד״ה שיש לו עיקר ומה שרשמנו שם על הגליון, מ) [ע״ז יד:], נ) סוכה לג: ושם, ס) [צ״ל עלו].

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ ציון מדבר היתה ירושלים שממה ואמר רבי יוחנן: (ב) רש״י ד״ה ועבדינן וד״ה מידע ידעי הד״א: (ג) ד״ה ונקיתי דמם כו׳ משאר עונות לא אנקה מדמם:

גליון הש״ס

תוס׳ ד״ה ארבעה מיני ארזים וכו׳ ובירושלמי חשיב כ״ד. וכן הוא במ״ר שמות פרשה לה:

מוסף רש״י

מבליגא. עץ הוא (סנהדרין קח:).

רבינו חננאל

יטעו, יאמרו כי חסר היה ומפני איסור שבת לא עשו. או מלא היה וראש חדש בשבת היה. והמשואות כזמנן עשו אותן אור ל״ב שהוא לילי ל״א שהוא אור עיבורו. ואקשינן ונעביד בין אמלא ובין אחסר, וכי מיקלע כי האי גונא לא ליעביד כלל כול׳. ופרקינן אפילו הכי אתו למיטעא, יאמרו יתכן שהיה חסר ולא עשו משואות משום איסור שבת. או מלא היה ולא נמנעו מלעשות משואות אלא משום אונס שאירע להם. ואקשינן מאי חזית דעבדינן אחסר, וליעביד אמלא ולא ליעביד אחסר. ופריק אביי משום ביטול מלאכה. כלומר, צריך בכל חדש להיבטל יום ל׳ ויום ל״א, ואם יעשו להן משואות נתברר כי החדש מלא היה, ואם לא יעשו נתברר כי חסר היה, ולעולם אין הדבר מתברר אלא באור היום ל״ב, מה שאין כן בחסר, (אלא) אם יראו המשואות אור ל״א יודעין שחסר היה, ואם לאו יודעין שהוא מלא. ירושלמי: תמן, בתמיד ובמסכת יום הכפורים תנינן, הרואה אומר בורקי, מהו בורקי חמן אמרי ברק ברקא אנהר מנהרא. ואקשינן עלה ועד אחד נאמן, ופרקינן שנייה היא הכא שאתה יכול לעמוד עליו, ואין אדם משקר בכי האי גוונא וחש לומר של ארז כולי. עשרה מיני ארזים הן, שנאמר אתן במדבר ארז ושטה וגו׳. א״ר יוחנן כל הלמד תורה ומלמדה במקום שאין בו תורה, דומה להדס במדבר, כל דאתי שקיל מיניה. אוי להן לעובדי כוכבים שאין להן תקנה, שנאמר תחת הנחשת אביא זהב וגו׳, תחת ר׳ עקיבי וחביריו מי מביאין, והיינו דכתיב ונקיתי דמם לא נקיתי וגו׳.

תורה אור השלם

1. אֶתֵּן בַּמִּדְבָּר אֶרֶז שִׁטָּה וַהֲדַס וְעֵץ שָׁמֶן אָשִׂים בָּעֲרָבָה בְּרוֹשׁ תִּדְהָר וּתְאַשּׁוּר יַחְדָּו: ישעיהו מא יט
2. כִּי אִם שָׁם אַדִּיר יְיָ לָנוּ מְקוֹם נְהָרִים יְאֹרִים רַחֲבֵי יָדָיִם בַּל תֵּלֶךְ בּוֹ אֳנִי שַׁיִט וְצִי אַדִּיר לֹא יַעַבְרֶנּוּ: ישעיהו לג כא
3. עָרֵי קָדְשְׁךָ הָיוּ מִדְבָּר צִיּוֹן מִדְבָּר הָיָתָה יְרוּשָׁלִַם שְׁמָמָה: ישעיהו סד ט
4. תַּחַת הַנְּחֹשֶׁת אָבִיא זָהָב וְתַחַת הַבַּרְזֶל אָבִיא כֶסֶף וְתַחַת הָעֵצִים נְחֹשֶׁת וְתַחַת הָאֲבָנִים בַּרְזֶל וְשַׂמְתִּי פְקֻדָּתֵךְ שָׁלוֹם וְנֹגְשַׂיִךְ צְדָקָה: ישעיהו ס יז
5. וְנִקֵּיתִי דָּמָם לֹא נִקֵּיתִי וַיְיָ שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן: יואל ד כא

לעזי רש״י

פיניי״א [פי״ן]. אורן.
בוס״ו [בוי״ש]. עץ תאשור.
ש״פ. אשוח.
אולמ״א. בוקיצה (עץ).
צירקוו״ה [קישנ״א]. אלון.
גליאנד״ה [גלנ״ט]. בלוטים.
קוראל״ו [קור״ל]. אלמוג.
לויר״ו [לו״ר]. דפנה.
ביי״ש. גרגירים.
קשטאניי״א [קשטיניי״ש]. עצי-ערמונים.
דרומונ״ט. סוג ספינה.
פורט״ו [פור״ט]. נמל.

רבינו חננאל (המשך)

עד דו עליל ונפיק מנהרא. חכימיא לה מילתא, כלומר דבר זה מחבורי[א]. אמר עד אחד נולד לאיש פלוני בשבת, מלין [אותו] על פיו. חשיכה במוצאי שבת מטלטלין אות[ן] על פיו. ר׳ חייא מטלטל אפומה דמליתה ר׳ (סאמל) [איסי מל] על פי נשים דאמרי שמשא הות בסיסיתא. מכירי מכיריו של עד שראה את הלבנה, מהו לחלל עליהן את השבת. שמעינן לה מהכא, רבי נהוראי אומר מעשה שירו[ד]תי להעיד על עד אחד באושא, לא שהיו צריכין לי, אלא עילה בקשתי להקביל פני חבירי. ומה קילקול הוה תמן, שהיו אומרים עצרת לאחר השבת, והיו יוצאין עליו מבערב בחזקת שנתקדש. מעתה על ניסן לא יקבלו, אלא מן המיודעין, על שאר ירחיא יקבלון. אמר רבי יוסי בר בון [ב]קילקוליהן מאדר הוה, מעתה כך יהא, דכוותהון לא יקבלון, (דכן) דלית דכוותהון יקבלון, זו מפני זו. מתני׳ כיצד משיאין **משואות מביאין כלונסאות**

[א] עיין ברבינו חננאל בסוף מס׳ שבת. [ב] בירושלמי לפנינו איתא בשינוי לשון קצת ממה שכתב רבינו ועי״ש בק״ע יפ״מ.